

МУСІЯКА НАТАЛІЯ ІВАНІВНА

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, докторант Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

**І.О. СІКОРСЬКИЙ: ПЕРША ВІТЧИЗНЯНА КОНЦЕПЦІЯ
ОСОБИСТІСНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ НАВЧАННЯ
(ЕКОЛОГО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)**

У статті уперше здійснено реконструкцію концепції особистісної детермінації навчання видатного вітчизняного ученого І.О. Сікорського. Окреслено напрями дослідження проблеми детермінації у сучасній вітчизняній психології. Здійснено аналіз історіогенези розробки І.О. Сікорським проблеми особистісної детермінації навчання. Констатовано, що учений перший у вітчизняному психологічному просторі розкрив проблему особистісної детермінації навчання і увів у сенсове поле поняттєву єдність «особисті чинники». Здійснена концептуальна характеристика проблеми особистісної детермінації навчання І.О. Сікорського у проекції «особистих чинників». Акцентовано на взаємозалежній єдності у концепції двох магістральних площин – особистісної детермінації і екології особистісного становлення школяра – у спектрах: «охорона сил посеред учіння», «здоров'язбереження посеред розумової праці», «розвиток і охорона почуттів», «симетричний розвиток душевних здібностей».

Ключові слова: *особистість, детермінація, особистісна детермінація, особисті фактори, навчання.*

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Проблема екологічного особистісного розвитку є особливо значущою у час суспільних і освітніх трансформаційних змін. У сучасних реаліях парадигма «екологічність як цінність та принцип організації життєвого простору особистості» набуває рангу пріоритетності [10]. Здійснюються різновекторні наукові розвідки системи «особистість – освітній простір»: її організація за моделлю «школа – парк» як шлях до екосистеми освіти [3]; феномен репетиторства у сучасному освітньому середовищі та побудова репетиторської взаємодії [1]; теоретико-методологічний аналіз різних систем освіти у контексті культурно-психологічних витоків форм освіти [15] й ін. При цьому стрімко зростає необхідність продуктивного розв'язку проблеми детермінації та самодетермінації, результативною якої є розвиток і саморозвиток ефективної особистості у освітньому і суспільному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних досліджень різноманітних аспектів детермінації вирізняється своєю системністю, креативністю та масштабністю дослідження наукового колективу лабораторії екологічної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка під керівництвом Ю.М. Швалба. Уперше у процесі розробки проблеми «еколого-психологічних чинників якості життя в умовах розвитку сучасного суспільства» була досліджена детермінантна система у єдності спектру детермінант: середовищних, соціально-психологічних, індивідних і особистісних детермінант якості життя особистості (Ю.М. Швалб, О.Л. Вернік, О.М. Гарнець, О.С. Килимник, К.В. Костюкова, А.М. Львовичкіна, О.В. Матвієнко, О.В. Рудоміно-Дусятська) [5]. У педагогічній та віковій психології нами здійснено вивчення особистісних детермінант навчальних досягнень учнів, зокрема: творчого мислення; особливостей фрустрації потреби досягнення успіху й ін. [8; 9].

Ефективність здійснення сучасних трансформаційних процесів з необхідністю вимагає також включення у простір сучасного знання самотутніх надбань вітчизняної психологічної спадщини, значна частина якої і донині залишається не актуалізованою. При цьому зазначимо, що перша чверть ХХІ ст. відзначається зростаючою увагою вітчизняних учених до наукової спадщини І.О. Сікорського. Так, висвітлені: проблема становлення особистісної ефективності школяра у психологічній системі І.О. Сікорського [4]; внесок І.О. Сікорського у розвиток педагогічної та вікової психології [2]; характеристика І.О. Сікорським шкільної неуспішності [6]; особливості концептуального взаємозв'язку положень І.О. Сікорського з сучасними теоріями обдарованості [7].

Водночас поза контекстом наукових розвідок залишається розгляд проблеми особистісної детермінації навчання, розробку якої саме І.О. Сікорський уперше здійснив у вітчизняній психології.

Мета статті – здійснити уперше реконструкцію концепції особистісної детермінації навчання видатного вітчизняного ученого І.О. Сікорського.

Виклад основного матеріалу. Історіогенеза розробки І.О. Сікорським проблеми особистісної детермінації навчання засвідчує, що первинний контур її репрезентації був здійснений ученим у визначній його праці дитячої психології, а саме – «Виховання у віці першого дитинства»

тва», яка вийшла окремим друком у 1884 році. Вже у наступному, 1885 році, ця праця виходить у Франції у відомому психологічному часописі *Revue philosophique de la France et de l'étranger* [11].

Здійснений теоретико-методологічний аналіз наукової спадщини І.О. Сікорського переконливо свідчить про те, що саме в цей період бере початок дослідницька стратегія вченого, сенсотвірним стрижнем якої є дві центровані проблеми. З одного боку, це проблема детермінації психічного розвитку зростаючої особистості, а з іншого – проблема, у сучасному звучанні, екологічного особистісного становлення дитини у різних системах «виховної діяльності». Ці дві площини у своїй взаємозалежній єдності є магістральними для психологічної системи І.О. Сікорського, незалежно від того чи того спектру, який учений робить предметом свого розгляду. Так, у квітні 1884 року в передмові до першого видання праці «Виховання у віці першого дитинства» учений так окреслив детермінантну проекцію розгляду: «Автор запропонованої праці зробив спробу простежити найголовніші фази нервово-психічного розвитку дитини у віці першого дитинства і *ви-значити умови, що сприяють цьому розвитку або можуть уповільнити його*» (курсив наш. – Н.М.) [11, с. 3]. При цьому принципово важливим є розкриття проблеми екологічності особистісного становлення, яку І.О. Сікорський вбачає у векторі упередження, запобігання деструкції. У тому ж, 1884 році, учений зазначає в передмові: «Додана невелика стаття, що є зведенням найголовніших факторів, які стосуються зв'язку між характером дитини і умовами її народження. Факти ці складають підставу того, що можна було б назвати *упереджувальною* або профілактичною гігієною» [11, с. 3].

І.О. Сікорський уперше концептуально репрезентував проблему особистісної детермінації навчання у праці «Про розумовий і моральний розвиток учнів у середній школі у зв'язку зі здоров'язбереженням», яка спочатку була опублікована у 1901 році у журналі «Питання Нервово-Психічної Медицини» [12] і у тому ж році – окремим виданням «Про розумовий і моральний розвиток учнів у середній школі у зв'язку зі здоров'язбереженням» [13]. Згодом учений трансформує свій задум у книгу «Психологічні основи Виховання і Навчання» [14], у якій вказана вище праця склала другу її частину – «Психологічні основи навчання». Про значущість цієї книги свідчить те, що у 1909 році вона мала вже третє, допов-

нене видання. Отже, на початку ХХ ст., а саме – у 1901 році – учений репрезентує вперше архітектуру концепції особистісної детермінації навчання. Прикметно, що саме в цей період уперше у вітчизняному психологічному просторі І.О. Сікорський піднімає проблему «чинників школи і виховання», – означуючи їх як «особисті чинники».

Чому І.О. Сікорський вважав за необхідне поставити проблему особистісної детермінації у освітньому просторі, яку до нього ніхто не піднімав? У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на аналіз самим ученим змістової та інституційної характеристики сучасного йому освітнього середовища. Майже 120 років тому І.О. Сікорський акцентував: «Вимоги життя і широкий розвиток наук створили зовсім нові умови для сучасної середньої школи» [14, с. 41]. Він з уболіванням говорить про шкільні негаразди: «Це надмірні вимоги, що ставляться нашими сучасними програмами середньої школи. Зло, проте, полягає не в одному розширенні програм: з'явилися нові розділи знань, зросли до надзвичайної міри потреба і необхідність у мовознавстві, програми виявилися значно менш координованими і узгодженими, ніж були раніше. Навчання у середній школі стало все більше і більше набувати характеру простого викладання наук за участю багатьох спеціалістів, а *найголовніша мета середньої школи – всебічний розвиток душевних здібностей* – відступила на другий план» (курсив наш. – Н.М.) [14, с. 42].

І.О. Сікорський окреслює складнощі іншого важливого спектру – здоров'язбереження у шкільному середовищі: «У той же час школа почала поступово втрачати традиційні здоров'язбережувальні звичаї:

- з'явилася надмірна концентрація учбових годин,
- знехтувані основні вимоги, що стосуються руху і їжі зростаючого організму,
- послаблене значення ігор та естетичних занять,
- і саме навчання виродилося зі свого високо-педагогічного – *ex`ore excellentissimi magistri* в сучасне – *ex libro*.

При таких умовах стало неминучим виникнення великого зла сучасної школи – *втоми* навчаючого і того, хто вчиться» [14, с. 42].

Нами дещо змінена просторова організація тексту з метою унаочнити ті спектри здоров'язбереження, які учений вважав важливими і такими, що несуть деструкцію екологічності шкільного середовища.

У сенсі вищеокресленого стану і проблем середньої школи, учений ставить перед собою мету «наукового обґрунтування найголовніших завдань середньої школи». Що це був на той час інноваційний підхід до розв'язку освітніх проблем свідчить його акцентування на тому, що «спроба наукового обґрунтування» цих завдань буде ґрунтуватися на «новітній психології і нервово-психічній гігієні» і дасть змогу «накреслити і нові шляхи у завданнях виховання і у проблемах здоров'язбереження». Ось як логічно струнко І.О. Сікорський обґрунтував своє завдання: «Але, по нашому крайньому розумінню, для *сприяння успіхам* педагогічної справи видається суттєво необхідною спроба наукового обґрунтування найголовніших завдань середньої школи з точки зору новітньої психології та нервово-психічної гігієни. Ця точка зору не лише допоможе висвітлити деякі сторони віковичного педагогічного емпіризму, але вона здатна, також, *накреслити і нові шляхи щодо завдань виховання і у проблемах здоров'язбереження учнів*» (курсив наш. – Н.М.) [14, с. 42]. Тобто, учений не лише відчуває необхідність здійснення аналізу гострих проблем сучасної йому школи, але й чітко визначає для себе інноваційну стратегію – пошук нових шляхів їх розв'язку.

У цьому сенсі принципово інноваційним є означення ученим завдань середньої школи і цим самим він виходить на проєкцію проблеми цілепокладання. У контексті проблеми особистісної детермінації навчання важливо з'ясувати підхід І.О. Сікорського до проблеми цілепокладання. Зазначимо, що ця проблема є і нині не лише однією із кардинальних освітніх проблем, але і складає теоретико-методологічне підґрунтя сучасної педагогічної та вікової психології, у розв'язок якої вніс свій значущий внесок вітчизняний психолог Ю.М. Швалб [15; 16].

Отже, за І.О. Сікорським: «Основне завдання середньої школи добре передається словами *виховуюче навчання*. Таке навчання розраховане не лише на повідомлення знань, але і на розвиток самих здібностей. Якщо до цього ми приєднаємо ще *охорону сил посеред учіння*, або посеред розумової праці, то поняття про істинні завдання середньої школи стане повним» [14, с. 42].

Як видно з наведеного вище, означення І.О. Сікорським основних завдань середньої школи є однією з самобутніх відповідей навіть на сучасне різновекторне їх розуміння. Він однозначно окреслює у цих завданнях

місце знаннєвого аспекту – «не лише». Водночас включення до трьох основних завдань школи – розвиток здібностей школяра і охорону сил школяра у процесі учіння – це пряме постулювання екологічно зберігаючого навчання – є значущим і необхідним для сучасного освітнього простору.

Наступна площина розгляду означена І.О. Сікорським – «фактори школи і виховання» – саме у цьому контексті вчений уперше піднімає питання особистісної детермінації навчання: «найважливіше завдання шкільного життя – навчання зумовлюється трьома складовими частинами: з боку навчаючого це – він сам, його особистість і його діяльність або *виховуюче навчання*, з боку учня – *наслідування і засвоєння*. Обидва особисті чинники повинні бути діяльними, інакше навчання суттєво знижується. Якщо з одного боку справедливо, що необхідні зусилля учня, то з іншого боку, особистість і діяльність викладача мають ще більше значення» [14, с. 42–43]. Прикметно, що детермінантність, зумовленість навчання І.О. Сікорський однозначно вбачає у особистісній проєкції, увівши у контекст розгляду поняттєву єдність «особисті чинники».

Інтегральною рисою обох «особистих чинників» учений вважає діяльнісну; до того ж домінантним чинником, який «має ще більше значення», він беззаперечно вважає особистість і діяльність навчаючого, викладача, при цьому підкреслюючи як стрижневу ідею здійснення ним «виховуючого навчання». Другий «особистий чинник» – учень, який теж, за визначенням ученого, «має бути діяльним». І хоча визначальними рисами діяльності учня, на думку І.О. Сікорського, є «наслідування і засвоєння», учений як істотну ознаку виокремлює активність – «необхідні зусилля учня».

«Учитель» і «Учень» – так лаконічно учений називає розділи, у яких він дає характеристику обом «особистим чинникам». Здійснюючи аналіз шкільного середовища, І.О. Сікорський звертає увагу читача на те, що у його підґрунті лежить власна практична діяльність. Ще двадцять років до того, «у вісімдесятих роках, – зазначає учений, – автор цих рядків був чиновником особливих доручень при Головному Начальнику Військово-учбових закладів, відомому педагогу М.В. Ісакові» і здійснював, за його висловом, «педагогічні екскурсії і спостереження» [14, с. 43]. При співставленні текстів обох праць 1901 і 1909 рр., у яких І.О. Сікорський розкрив проблему особистісної детермінації навчання [13; 14], у праці «Про розумовий і моральний розвиток учнів у середній школі у зв'язку зі здо-

ров'язбереженням» нами було знайдене ще одне підтвердження участі ученого у розробці кардинальних освітніх проблем. У 1901 році він написав: ««Вихід із сучасного ненормального положення педагогічної справи у середній школі можливий за допомогою всебічних заходів, над розробкою яких працювала створена в 1900 році, під керівництвом Міністра Народної Освіти, Компетентна Комісія. Автор цих рядків мав високу честь брати участь у Комісії» [13 с. 2]. Це є свідченням визнання освітянським загалом І.О. Сікорського як ученого і фахівця у питаннях освіти і виховання.

Характеристика учителя як «чинника школи і виховання» є єдиною у своїй своєрідності у просторі педагогічної та вікової психології за сутнісними ознаками діяльності вчителя. У процесі її аналізу стрижнем розгляду І.О. Сікорський робить не знанневий аспект, не «вчитель – дидакт», а «вчитель – фасилітатор», у сучасному термінологічному звучанні, який психологічно витончено вибудовує свою взаємодію з учнем, «угадує душевний стан і думки учнів» [14, с. 43]. Аргументуючи які питання він першочергово повинен з'ясувати, І.О. Сікорський підкреслює, що вчитель є «головний психологічний фактор школи, як живе знаряддя виховання» [14, с. 46]. І школа для ученого – не стільки інституційний заклад, а – простір, сповнений життєдіяльності. І тому І.О. Сікорський часто вживає концепти «шкільне життя», «учбове життя».

Прикметно, що визначаючи як одне з найголовніших завдань середньої школи – «охорону сил посеред учіння» – І.О. Сікорський першим піднімає проблему екології особистісного становлення школяра у освітньому середовищі. Учений системно окреслює спектри екологічного статусу зростаючої особистості у проекції «особистих чинників» – «здоров'язбереження посеред розумової праці», «розвиток і охорона почуттів», «симетричний розвиток душевних здібностей», що вимагає окремого розгляду.

Висновки. Теоретико-методологічний аналіз наукової спадщини І.О. Сікорського дав нам підстави дійти висновку про те, що на межі XIX та XX століть вченим була створена перша у вітчизняному психологічному просторі самобутня концепція особистісної детермінації навчання. Нами здійснена уперше реконструкція цієї концепції, яка репрезентована у статті. Висвітлена історіогенеза розробки І.О. Сікорським проблеми особистісної детермінації навчання, а також витоки її дослідження. Акцентовано на тому, що учений перший увів у сенсове поле концептуального розгляду

проблеми особистісної детермінації навчання поняттєву єдність «особисті чинники». З'ясовано, що ключовою ознакою архітекτονіки концепції особистісної детермінації є взаємозалежна єдність двох магістральних площин: особистісної детермінації і екології особистісного становлення школяра у процесі навчальної діяльності.

Перспективи подальшого дослідження полягатимуть у змістово-структурній характеристиці «особистих чинників» у екологічному вимірі розробленої І.О. Сікорським концепції особистісної детермінації навчання.

Список використаних джерел

1. Вернік О. Л. Психологічні аспекти репетиторства. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VIII : Психологічна теорія і технологія навчання. Вип. 10. Київ, 2019. С. 75–92.
2. Гаврилкова К. В. Видатний внесок І. О. Сікорського у розвиток вікової та педагогічної психології. Становлення психологічної думки в Україні: провідні ідеї та історія розвитку : колективна монографія [В.В. Турбан, Л. З. Сердюк, Ю. Т. Рождественський та ін.] ; за ред. В. В. Турбан. Київ-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. С. 247–262.
3. Гергей Т. На пути к экосистеме образования – некоторые психологические и педагогические аспекты. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VIII : Психологічна теорія і технологія навчання. Вип. 10. Київ, 2019. С. 105–123.
4. Дригус М. Т. Проблема становлення особистісної ефективності школяра у психологічній системі І.О. Сікорського. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 41. Кам'янець-Подільський : Аксиома, 2018. С. 90–101.
5. Еколого-психологічні чинники якості життя в умовах розвитку сучасного суспільства : колективна монографія / за наук. ред. Ю. М. Швалба. Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. 208 с.
6. Кондратенко Л. О. Психологія первинної шкільної неуспішності : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2017. 488 с.
7. Мазяр О. В. Особливості концептуального взаємозв'язку положень І. О. Сікорського з сучасними теоріями обдарованості. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том XII : Психологія творчості. Вип. 16. Київ : Видавництво «Фенікс», 2013. С. 225–231.
8. Мусяяка Н. І. Розвиток творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів. Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Вип. 41. Кам'янець-Подільський : Аксиома, 2018. С. 205–217. <https://doi:10.32626/2227-6246.2018-41.205-217>
9. Мусяяка Н. І. Макрогенеза фрустрації потреби досягнення успіху як особистісної детермінанти навчальних досягнень учнів. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана

- Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костиюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 45. Кам'янець-Подільський : Аксиома, 2019. С. 296–317. DOI 10.32626/2227-6246.2019-45.296-317
10. Сучасні проблеми екологічної психології : екологічна парадигма сучасного образу життя і світу : XV Міжнародна науково-практична конференція (17 – 18 травня 2019 року, Харків). Харків, 2019. 14 с.
  11. Сикорский И. А. Воспитание в возрасте первого детства. Сборник научно-лит. статей по вопросам общественной психологии, воспитания и нервно-психической гигиены : в 5 кн. Книга вторая. Статьи по вопросам воспитания. Киев, 1899. С.1–134.
  12. Сикорский И. А. Об умственном и нравственном развитии учащихся с в средней школе в связи с здравоохранением. Вопросы нервно-психической медицины. Т. VI. Киев, 1901. С. 103–138.
  13. Сикорский И. А. Об умственном и нравственном развитии учащихся с в средней школе в связи с здравоохранением. Психологические основы Воспитания и Обучения. Киев, 1901. 36 с.
  14. Сикорский И. А. Психологические основы Воспитания и Обучения. Киев, 1909. 112 с.
  15. Швалб Ю. М. Культурно-психологічні витоки форм освіти. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костиюка НАПН України. Том VIII : Психологічна теорія і технологія навчання. Вип. 10. Київ, 2019. С. 313–325.
  16. Швалб Ю. М. Психологические модели целенаправленного. Киев : Стило, 1997. 238 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Vernik O. L. Psykholohichni aspekty repetytorstva. Aktualni problemy psykhologii : Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Tom VIII : Psykholohichna teoriia i tekhnolohiia navchannia. Vyp. 10. Kyiv : Talkom, 2019. S. 75–92.
2. Havrylkova K. V. Vydatsnyi vnesok I. O. Sikorskoho u rozvytok vikovoi ta pedahohichnoi psykhologii. Stanovlennia psykholohichnoi dumky v Ukraini: providni idei ta istoriia rozvytku : kolektyvna monohrafiia [V.V. Turban, L. Z. Serdiuk, Yu. T. Rozhdstvenskyi ta in.] ; za red. V. V. Turban. Kyiv – Kirovohrad : Imeks-LTD, 2014. S. 247– 262.
3. Gergej T. Na puti k jekosisteme obrazovaniia – nekotorye psihologicheskie i pedagogicheskie aspekty. Aktual'ni problemi psihologii : Zbirnik naukovykh prac' Instytutu psykhologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraini. Tom VIII : Psihologichna teoriia i tehnologija navchannja. Vip. 10. Kiiv : Talkom, 2019. S. 105–123.
4. Dryhus M.T. Problema stanovlennia osobystisnoi efektyvnosti shkoliara u psykholohichnij systemi I.O. Sikorskoho. Problemy suchasnoj psykhologii : zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podil'skoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykhologii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufrijevoi. Vyp. 41. Kam'ianets-Podil'skyi : Axioma, 2018. S. 90–101.
5. Ekoloho-psykholohichni chynnyky yakosti zhyttia v umovakh rozvytku suchasnoho suspilstva : kolektyvna monohrafiia / za nauk. red. Yu. M. Shvalba. Kirovohrad : «Imeks-LTD», 2013. 208 s.
6. Kondratenko L.O. Psykholohiia pervynnoi shkilnoi neuspishnosti : monohrafiia. Chernihiv : Desna Polihraf, 2017. 488 s.
7. Maziar O. V. Osoblyvosti kontseptualnoho vzaïmozv'язku polozhen I. O. Sikorskoho z suchasnymy teoriïamy obdarovanosti. Aktualni problemy psykhologii : Zbirnyk nau-

- kovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Tom XII : Psykholohiia tvorchoosti. Vyp. 16. Kyiv : Vydavnytstvo «Feniks», 2013. S. 225–231.
8. Musiiaka N.I. Rozvytok tvorchoho myslennia yak osobystisnoi determinanty navchalnykh dosiahnen molodshykh shkoliariv. Problemy suchasnoi psykholohii : Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podil'skoho natsionalnoho universytetu imeni I. Ohiiienka, Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Vyp. 41. Kam'ianets-Podil'skyi : Aksioma, 2018. S. 205–217. [https://doi:10.32626/2227-6246.2018-41.205-217](https://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-41.205-217)
  9. Musiiaka N.I. Makroheneza frustratsii potreby dosiahnennia uspiyku yak osobystisnoi determinanty navchalnykh dosiahnen uchniv. Problemy suchasnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podil'skoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka, Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriievoi. Vyp. 45. Kam'ianets-Podil'skyi : Aksioma, 2019. S. 296–317. DOI 10.32626/2227-6246.2019-45.296-317
  10. Suchasni problemy ekolohichnoi psykholohii : ekolohichna paradyhma suchasnoho obrazu zhyttia i svitu : XV Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (17 – 18 travnia 2019 roku, Kharkiv). Kharkiv, 2019. 14 c.
  11. Sikorskij I. A. Vospitanie v vozraste pchervogo detstva. Sbornik nauchno-lit. statej po voprosam obshhestvennoj psihologii, vospitanija i nervno-psihicheskoi gigieny : v 5 kn. Kniga vtoraja. Stat'i po voprosam vospitanija. Kiev, 1899. S.1–34.
  12. Sikorskij I. A. Ob umstvennom i npravstvennom razvitii uchashhihsja s v srednej shkole v svjazi s zdravoohraneniem. Voprosy nervno-psihicheskoi medicyny. T. 6. Kiev, 1901. S. 103–138.
  13. Sikorskij I. A. Ob umstvennom i npravstvennom razvitii uchashhihsja s v srednej shkole v svjazi s zdravoohraneniem. Psihologicheskie osnovy Vospitanija i Obuchenija. Kiev, 1901. 36 s.
  14. Sikorskij I. A. Psihologicheskie osnovy Vospitanija i Obuchenija. Kiev, 1909. 112 s.
  15. Shvalb Yu. M. Kulturno-psykholohichni vytoky form osvity. Aktualni problemy psykholohii : Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Tom VIII : Psykholohichna teoriia i tekhnolohiia navchannia. Vyp. 10. Kyiv, 2019. S. 313–325.
  16. Shvalb Ju. M. Psihologicheskie modeli celepolaganija. Kiev : Stilos, 1997. 238 s.

Musiiaka N.

I.O. SIKORSKYI: THE FIRST NATIONAL CONCEPT OF PERSONAL DETERMINATION FOR LEARNING (ECOLOGICAL-PSYCHOLOGICAL ASPECT)

The article reconstructs, for the first time, the concept of personal determination for learning proposed by the outstanding national scientist I.O. Sikorsky. The research fields for the concept of determination in the modern national psychology are outlined. The historical development of personal determination in I.O. Sikorskyi's works is analyzed. The article states that the scientist was the first researcher in the national psychological science who revealed the problem of personal determination and introduced its conceptual unity with "personal factors". The idea of personal determination proposed by I.O. Sikorskyi in its projection on "personal factors" is characterized and generalized. The interdependent unity of two following main planes is emphasized: personal determination and the ecology of pupils' personal formation, which includes "health preservation during mental work", "development and protection of feelings", "the symmetrical development of psychic forces".

Key words: *personality, determination, personal determination, personal factors, learning.*

Мусяка Н.И.

**И.А. СИКОРСКИЙ: ПЕРВАЯ ОТЕЧЕСТВЕННАЯ КОНЦЕПЦИЯ
ЛИЧНОСТНОЙ ДЕТЕРМИНАЦИИ ОБУЧЕНИЯ
(ЭКОЛОГО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)**

В статье впервые осуществлена реконструкция концепции личностной детерминации обучения выдающегося отечественного ученого И.А. Сикорского. Определены направления исследования проблемы детерминации в современной отечественной психологии. Осуществлен анализ историогенезиса разработки И.А. Сикорским проблемы личностной детерминации обучения. Констатировано, что ученый первый в отечественном психологическом пространстве раскрыл проблему личностной детерминации обучения и включил в смысловое поле понятийное единство «личные факторы». Осуществлена концептуальная характеристика проблемы личностной детерминации обучения И.А. Сикорского в проекции «личных факторов». Акцентировано на взаимосвязи в концепции единства двух магистральных плоскостей – личностной детерминации и экологии личностного становления школьника – в спектрах: «охранение сил среди учения», «здоровоохранение среди умственного труда», «развитие и охранение чувства», «симметрическое развитие душевных способностей».

Ключевые слова: *личность, детерминация, личностная детерминация, личные факторы, обучение.*